

РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ НУШ

THE DEVELOPMENT OF PRIMARY EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE NUS

Нова українська школа позиціонується як докорінна реформа, що покликана зупинити негативні тенденції в освіті за попередні роки функціонування в умовах незалежності України (до 2017 року) і перетворити українську школу на інструмент соціальної рівності, важіль згуртованості, гарантію економічного зростання і конкурентоздатності держави. Від часу впровадження НУШ в усіх школах України минуло вже достатньо часу (від 2018 року), аби виокремити основні тенденції трансформації початкової школи в межах концептуальних засад НУШ. Мета статті полягає в здійсненні узагальнювально-інформаційного аналізу магістральних векторів розвитку початкової освіти в Україні у контексті реформи НУШ. Початкова освіта прокладає шлях до майбутнього успіху дитини. Основна роль її полягає в тому, щоб прищепити школяреві здатність критично мислити, допомогти на етапі соціалізації й особистісного становлення, створити сприятливе підґрунтя для подальших етапів навчання та вже на цьому етапі формувати звичку й стійку потребу вчитися впродовж життя, дбати про свій розвиток, долати труднощі технологічних інновацій, посилювати громадянську позицію та фундаментальні гуманістичні цінності. У цьому й не тільки полягає дитиноцентризм НУШ як задуму фундаментального реформування системи освіти в Україні, зокрема початкової школи як важливого етапу переходу від дошкільної освіти до середньої – етапу активного формування особистісних рис учня, які мають вплив на все його подальше життя й багато в чому визначають його успішність у різних аспектах. Школа як соціальна інституція та спільнота працівників освітньої сфери, постачальників послуг початкової освіти, повинні гарантувати безпечне й психологічно позитивне та відповідне вимогам часу освітнє середовище для реалізації ефективного навчання. Початкова освіта потрібна не лише окремо взятій людині, а й країні. У цьому стратегічна роль успіху і якісних перетворень початкової освіти з метою її увідповіднення низці актуальних для даного часу контекстів. У статті виокремлено й коротко окреслено ключові напрями розвитку початкової освіти в парадигмі НУШ та намічено подальші актуальні напрями наукових розвідок у руслі заданої теми.

Ключові слова: початкова освіта, Нова українська школа (НУШ), реформа освіти,

дитиноцентризм, компетентнісний підхід, українська мова, читання.

The New Ukrainian School (NUS) is positioned as a radical reform designed to stop the negative trends in education during the previous years of operation under the conditions of Ukraine's independence (until 2017) and turn the Ukrainian school into an instrument of social equality, a lever of cohesion, a guarantee of economic growth and the state's competitiveness. Since the introduction of NUS in all schools of Ukraine, enough time has passed (as of 2018) to single out the main trends of primary school transformation within the conceptual foundations of NUS. The purpose of the article is to carry out a generalizing and informative analysis of the main vectors of the development of primary education in Ukraine in the context of the NUS reform. Primary education paves the way for a child's future success. The main role of primary education is to inculcate in the student the ability to think critically, to help at the stage of socialization and personal development, to create a favorable basis for further stages of education and already at this stage to form a habit and a persistent need to learn throughout life, take care of one's development, overcome difficulties of technological innovation, strengthen citizenship and fundamental humanistic values. This and not only lies in the child-centeredness of NUS as a concept of fundamental reform of the education system in Ukraine, in particular primary school as an important stage of the transition from preschool education to secondary education – a stage of active formation of the student's personal traits, which have an impact on his entire future life and in many ways determine his success in various aspects of life. The school as a social institution and a community of workers in the field of education, who are providers of primary education services, must provide a safe and psychologically positive and up-to-date educational environment for the implementation of effective learning. Primary education is needed not only for an individual, but also for the country. This is the strategic role of the success of qualitative transformations of primary education in order to adapt it to a number of contexts that are relevant for this time. The article singles out and briefly outlines the key directions of the development of primary education in the paradigm of NUS and outlines the further current directions of scientific research in the direction of the given topic.

Key words: primary education, New Ukrainian School (NUS), education reform, child-centeredness, competence approach, Ukrainian language, reading.

УДК 373.3-048.37(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.1.44>

Сокаль М.А.,

канд. філол. наук,
завідувач кафедри слов'янського мовознавства
Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Волошина В.В.,

канд. філол. наук, доцент,
доцент кафедри педагогічної інноватики
Українського державного університету імені М.П. Драгоманова

Легін В.Б.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки,
дошкільної та початкової освіти
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Початкова освіта визнана програмами ЮНІСЕФ основою розвитку [1; 2]. Саме в початковій школі діти отримують базові навички, які готують їх до життя, праці та активної громадянської позиції. Якісна освіта розширює можливості дітей та молоді, захищає їх здоров'я та благополуччя та розриває цикли бідності. Це також розширює можливості країн із успішними системами освіти, формуючи основу економічного процвітання та

соціальної згуртованості. Однак якісна освіта – це не будь-як надана освітня послуга, а навчання в освітній парадигмі, що повністю відповідає теперішньому часу та враховує тренди розвитку соціуму, аби готувати молодші покоління до життя в ньому. Підвищення якості початкової освіти вимагає стратегічних реформ у всій системі освіти. Це включає відповідні навчальні плани та педагогічний супровід, ефективні програми підготовки й розвитку вчителів, посилену участь батьків

у навчальному процесі, надійні системи забезпечення якості. Фреймовим рішенням для реформування освіти в Україні стала концепція Нової української школи, яка на цей час уже пройшла повний цикл імплементації в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З часу виникнення самої ідеї НУШ як програми докорінного реформування шкільної освіти в Україні ця тема стала актуальною та стабільно обговорюваною у вітчизняних науково-педагогічних колах. Однак, оскільки концепція НУШ якраз перебуває на етапі впровадження, наукові дискусії щодо процесу імплементації новаторських ідей не є вичерпно розкритими й потребують адекватного висвітлення в науковій літературі.

У Концепції НУШ [15] ідеться про зміну вихідних інструментів у нормативно-правовій базі освітньої галузі. Зокрема, інструментами оцінювання якості функціонування освітньої системи є освітні результати, а саме: навчальні й ключові предметні компетентності, наскрізні вміння [3, с. 4-10; 4, с. 65-72]. Зміни, пов'язані з імплементацією НУШ, безпосередньо торкнулися також сфери вищої та післядипломної освіти, оскільки вся ідейно-ціннісна складова НУШ вимагає від спеціалістів зі сфери освіти готовності працювати за новими механізмами та на основі оновлених світоглядних векторів [5, с. 15-30; 6, с. 28-34]. Це означає не тільки реформування змісту підготовки освітян через оновлення освітньо-професійних програм у вищій школі, але й увідповіднення психологічної підготовки працювати за стратегією НУШ. Насамперед ідеться про суб'єкт-суб'єктні відносини в межах освітнього процесу, що втілено, зокрема, у наскрізній для НУШ ідеї партнерства [3, с. 4-10]. І. Кравцова окреслює такі докорінні зміни як мету «створення нової філософії освіти» [7]. Наголошено на ролі вчителя як рупора якісних перетворень. Таке завдання вимагає від педагога підвищення мотивації бути лідером фундаментальних і системних змін. Через те гостро постала проблема фахової підготовки вчителів та розвиток їхніх загальних і професійних компетентностей у векторі безперервної освіти [5, с. 15-30]. НУШ передбачає підвищення заробітної плати для вчителів (як фактор мотивації, престижності, соціальних гарантій), забезпечення академічної свободи та стимулювання професійного зростання педагога; створення нової структури школи; децентралізацію управління як запоруку часткової автономії навчальних закладів; справедливий розподіл державних коштів для забезпечення рівного доступу здобувачів до якісної освіти; переосмислення ролі вчителя та учня, яка зумовлена розподілом відповідальності між ними за результати навчання. Важливим напрямом реформування й досліджень стало питання наступності освіти, її системності й цілісності ідейної та структурної, змістової.

Мається на увазі продовжуваність і наскрізність ідей навчання й виховання у ЗДО, школах та на подальших етапах здобуття освіти [8; 9].

Жваво обговорюється аспект партнерства, центральний для НУШ, у напрямі залучення батьків учнів як активних учасників освітнього процесу, які теж відповідальні за результати навчально-виховної діяльності своїх дітей [10, с. 166-168]. Працями зарубіжних та українських вчених встановлено, що успішність дітей значною мірою залежить від підтримки батьків та їхньої участі в навчанні дітей. Досвід діяльності National Parent Teacher Association у США показує: якщо налагодити довірчі стосунки, батьки можуть стати важливими партнерами в освітньому процесі: допомогти отримати додаткову інформацію про дітей, організувати навчальний процес / сприятливе освітнє середовище, створювати навчальні матеріали, долучатись до проведення занять тощо [11, с. 513-521]. Опрацювання й адаптація досвіду провідних країн світу щодо початкової освіти загалом є ще одним актуальним напрямом досліджень [12, с. 149-153; 13, с. 82-87; 14, с. 89-106].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Окреслені вище напрями є умовними магістралями, за якими можна відстежувати, як саме розвивається початкова освіта в контексті НУШ. У працях, згаданих в огляді літератури з теми, увагу присвячено переважно одному питанню зі спектру назрілих у початковій освіті від часу впровадження НУШ в усіх школах України. Тому є потреба в узагальнювальних розвідках, які би дали змогу відстежити ключові напрями розвитку початкової освіти в пропонуваніх НУШ фреймових засадах.

Мета статті – здійснити узагальнювальну інформаційний аналіз магістральних векторів розвитку початкової освіти в Україні у контексті реформи НУШ.

Виклад основного матеріалу. У програмі ЮНІСЕФ «Переосмислення освіти» (англ. *Reimagine Education*) зазначено про потребу терміново реформувати освіту, що означає спершу коректно окреслити нову освітню модель в ідейному плані. Початкова шкільна освіта часто не помічається як важливий етап розвитку дитини. Причиною цього може бути орієнтація на середню освіту та вищу освіту. Важливо розуміти, що концепція НУШ лише спочатку була прив'язана до початкової школи як першого етапу імплементації реформи. Від часу пілотування інноваційного проєкту у 2017 році минуло понад 5 років, тому наразі НУШ вийшла за межі молодшої школи й планомірно перейшла в етап середньої. Ще з 2018-2019 навчального року всі перші класи в Україні запрацювали за оновленими навчальними програмами. Загалом же в офіційному документі – «Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої

школи» [15] – чітко вказано на тяглість і системність, наступність реформи. Тобто уявляти початкову школу без наступного етапу – середньої – не є коректним. Однак саме фаза початкової школи є ключовою та задає темп, ідейний і діяльнісний контекст для наступних етапів перетворень.

Сучасна освіта має розвивати не тільки базові навички (читання, письмо та математику), а також навички вирішення проблем, креативність, критичне мислення, які потрібні молодим людям для роботи, відкриття бізнесу та продуктивної участі у своїх громадах [2]. Помилковою є думка, наче початкова освіта – це читання, письмо та арифметика. За роки життя дитини в початковій школі вони просуваються вперед у розумінні себе та внутрішньої роботи навколишнього світу. Якісна початкова освіта може допомогти дітям досягти успіху в подальшому житті, сприяючи їхньому інтелектуальному, соціальному та емоційному розвитку. Це критично важливо як для окремих людей, так і для суспільства в цілому, тому що освічені люди – рупори якісних соціальних перетворень. Початкова освіта є критичним періодом у розвитку дитини, оскільки саме тоді діти починають усвідомлювати свою ідентичність і починають розуміти, ким вони є та яке місце вони займають у суспільстві. Саме на цьому етапі діти вчаться спілкуватися з іншими, заводити друзів і розуміти довколишніх. У цей період діти також розвивають багато навичок, зокрема грамотність, арифметику, самооцінку та дисципліну [1; 2]. Повноцінне раннє навчання закладає основу для майбутнього успіху в школі та за її межами. Цей напрям розвитку початкової школи в контексті НУШ доречно окреслити як *посилену увагу*, поряд із формуванням ключових навичок (жорстких навичок – англ. *hard skills*), до так званих *м'яких навичок* (англ. *soft skills*), без сформованості яких молодшому школяреві складно буде досягати успіхів і самореалізації на поточному й подальших етапах особистісного розвитку й здобуття освіти. Сюди ж дотичний *принцип дитиноцентризму*, що визначає мету початкової освіти у всебічному розвитку дитини. Це означає розвиток згідно з віковими та індивідуальними психофізіологічними особливостями талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь, що пов'язується також із формуванням ціннісної складової особистості дитини, розвиток її самостійності, творчих задатків і заохочення допитливості.

Компетентнісний підхід, який наразі чинний в усіх освітніх програмах провідних країн світу за всією освітньою вертикаллю, уже в початковій школі не зводиться тільки до визначення діяльнісних результатів. Планомірно виходячи з принципу дитиноцентризму та всебічного розвитку молоді особистості, орієнтованість на компетенції зменшує вагу знаннєвого компоненту в сторону

загального гармонійного розвитку особистості учня, готового повноцінно взаємодіяти із соціумом 21-го століття у світлі його змінюваних тенденцій. Концепція НУШ з самого початку була покликана реформувати підхід вчителів до навчання учнів, здійснити революційний відхід від стереотипів радянської системи освіти у бік прогресивних ідей щодо початкової школи, які є домінуючими для країн із розвинутою системою освіти молодших школярів (Фінляндія, Данія, Швеція тощо). Натомість глобальною метою трансформованої відповідно до концепції НУШ парадигми освіти є не стільки «знаючі», скільки «думаючі», за визначенням О. Савченко, громадяни [3, с. 5]. Компетентнісний підхід створює також передумови для різних видів інтеграції, появи комплексних предметів на кшталт «Я досліджую світ». Надалі це формує підґрунтя для розроблення й імплементації інших інтегрованих курсів у середній школі, які наразі є експериментальними. Зокрема, за приклад можна навести інтегрований курс української мови та літератури чи трикомпонентний курс «Українська мова + література + зарубіжна література». Отже, якщо говорити про змінений філософський підтекст НУШ, про що вже згадувалось вище, то це принцип діалектики в дії. Як відомо, основою діалектики в її гегелівському первинному варіанті є ідеалістичне уявлення про джерело будь-якого розвитку, яке розуміється як таке, що є укладеним у саморозвитку поняття, а тому має духову генезу.

Названі нові смисли у меті й змісті початкової освіти закономірно передбачають відхід від домінування фронтальних різновидів роботи в бік посиленої індивідуалізації, що можлива за умов взаємодії, інтеграції диференційованого підходу, активних методів роботи в суб'єкт-суб'єктній площині. Важливим є аспект самопізнання, який у попередніх освітніх парадигмах фактично ігнорувалася. Не менш вагомою є ціль формування життєвого оптимізму, яка для попередніх парадигм ранньої шкільної освіти теж була нечуваною. З огляду на сказане ще однією магістраллю реформування *гармонізація діяльнісних і ціннісних результатів освітнього процесу*.

Педагогіка партнерства є фундаментальним принципом організації освіти в НУШ. Це інноваційна науково-дослідницька педагогіка для роботи освіти, орієнтованої на взаємини. У сучасних умовах освіта зазнає комплексної перебудови навчально-виховного процесу, спрямованого не лише на навчання учнів, а й на перетворення школяра на відповідального за власну шкільну підготовку через продуктивну співпрацю з родиною та громадою. Освітнє партнерство як форма комунікації, співробітництва та співпраці з метою підтримки дитини в освітньому процесі передбачає сукупність вимог, варіантів реалізації, фреймових та поточних рішень і способу виховної діяльності.

Партнерство розгортається разом із самою освітньою діяльністю та стосується наскрізної співпраці між освітніми інституціями (сім'єю, школою та громадою), освітніми агентами (дітьми, батьками, вчителями, психологами тощо) та членами громади, метою чого є конструктивний вплив на зростання, освіту та розвиток дитини. Співпраця освітніх агентів в педагогіці партнерства є головним пріоритетом освітньої політики, спрямованої на підвищення якості освіти. Однак найближчими ланками педагогіки партнерства, які перебувають у постійній колаборації, є трикутник «учитель НУШ – учень – батьки». Ефективні способи залучення батьків до навчання їхніх дітей охоплюють, зокрема: 1) регулярне спілкування між батьками та вчителем для обговорення успіхів учнів, забезпечення поінформованості батьків про необхідність підтримки освіти своїх дітей; 2) залучення батьків до навчання в класі як волонтерів та/або експертів; 3) організація семінарів для батьків, щоб надати їм необхідні інструменти для підтримки навчання дітей вдома. Така модель взаємин із батьками становить одну з центральних ланок реформування початкової освіти. Раніше українська модель початкової освіти не фіксувала за батьками активних ролей у навчанні дітей молодшого шкільного віку, як це тепер робить НУШ з метою наближення до європейського досвіду та досягнення кращих освітніх результатів.

Педагогіка партнерства легітимізувала *різні форми здобуття освіти*, чого не було досі. Зокрема, йдеться про дистанційну, мережеву, змішану форми здобуття освіти інституційно, а також екстернатну й сімейну (домашню) форми індивідуальної освіти під педагогічним патронатом. Це передбачає подальше належне й повноцінне визнання результатів усіх зазначених форм навчання. Хоч таке розмаїття форм закладалося ще в доковідні часи, у період тотальних карантинних обмежень, а відтепер кризових умовах діяльності шкільної освіти в період воєнного стану всі вони стали неабияк доречними задля збереження функціональності різних освітніх ланок.

Ще однією новацією початкової школи в контексті НУШ є розподіл на проміжні цикли. *Циклування початкової освіти* походить від чинного Закону «Про освіту» [16], що орієнтує вчителів на врахування циклів під час організації навчання. Щодо початкової школи, то тут їх визначено два: перший охоплює 1-2 класи (діти 6-7 років, адаптаційно-ігровий етап), а другий стосується 3-4 класів (8-9-річні діти, основний етап). Мета циклування полягає в більш чіткому визначенню навчальних цілей та очікуваних освітніх результатів. Тобто створюється такий собі проміжний етап підбиття підсумків для зважування досягнутого учнем та намічення подальших перспектив зростання в його індивідуальній траєкторії розвитку. Циклування має сенс

іще й з огляду на стрімкий період дорослішання, який притаманний для цього етапу вікового розвитку. Так, для етапу адаптації до школи доречною є обмеженість обсягу домашніх завдань, переважання ігрової діяльності, наявність окремої ігрової кімнати тощо. Відповідно, й оцінювання. Запровадження формувального оцінювання, основою якого є словесний опис вмінь і прогресу кожної окремої дитини за певний проміжок часу створить відчуття відповідальності, мотивації, не створюючи психологічного дискомфорту, пов'язаного зі страхом бути оціненим негативно. Звідси й планомірна заміна звичного табеля успішності на свідоцтво досягнень. Навіть сама семантика назви свідчить про трансформацію пріоритетів та оцінювання не готового результату на певний момент підбиття підсумків, а увагу до того, аби цінувати прогрес учня відповідно до його особистої траєкторії успіху в опануванні програми початкової школи.

Окрім того, ключову роль у сучасній освіті відіграє парадигма інформаційно-цифрової епохи. Про це йдеться у директивно-програмових документах ЮНЕСКО, цей принцип втілено в Концепції НУШ [15]. Доступність і потенціал технологій означають, що *цифрове навчання має бути частиною базового набору освітніх послуг* для кожної дитини та молодшої людини. Отже, сучасна школа немислима без доречно застосовуваних цифрових технологій. Цифрове навчання торкається створення сучасного освітнього середовища, яке, звісно, не обмежується лише інтенсивністю застосування доступних у межах класної й позакласної роботи інформаційно-комп'ютерних технологій. Утім, технічне забезпечення шкіл, а від того й *належне фінансування проекту НУШ* постало як важливий аспект загальної проблеми якісної імplementації окреслених Концепцією [15] ідей. Так, збільшено видатки на освіту від ВВП в обсязі не менш ніж 7%. Гарантовано рівний доступ до фінансової підтримки з боку держави шкіл усіх форм власності. Це створило сприятливий контекст для розвитку мережі приватних шкіл, багато з яких стали рупорами якісних перетворень у системі початкової освіти. Школам надано більшу автономію. Фінансування стало залежати від попиту на заклад освіти: що більше охочих здобувати освіту у взятій школі, то більше дотацій від держави вона отримає. Це запускає *механізм здорової конкуренції* в боротьбі за школяра – через забезпечення якості й комфорту навчання.

Висновки. Отже, досвід реформування початкової школи відповідно до концептуальних засад НУШ є цінним у подальшому розвитку інституту початкової освіти. Надто з огляду на загально визнані процеси акселерації. Оскільки темпи фізіологічного, психічного, особистісного розвитку пришвидшуються, зростає потреба в адекватному

освітньому супроводі молодшого школяра на етапі активного становлення його як учасника соціальних процесів, громадянського суспільства та творця власного життя. Дитиноцентризм і суб'єктність ідей НУШ є принциповими для всієї системи освіти. У центрі всіх педагогічних зусиль поставлена особистість дитини, яка вже є самоцінною й самодостатньою, але якій потрібно допомогти у процесі соціалізації, досягнення світоглядкової цілісності й зрілості. Такі, здавалось би, зрозумілі й ніяк не несподівані домінанти насправді вимагають, як це стає очевидно з множинних напрямів розвитку початкової школи, які виокремлені в цій статті, докорінного й системного реформування всієї освітньої парадигми, відходу від стереотипів радянської епохи й переймання успішного досвіду країн, котрі вже досягли успіху у вибудові якісної системи початкової освіти. Утім, не варто забувати про традиції національної педагогіки, які в перспективах глобалізації жодним чином не повинні нівелюватися.

Подальші дослідження з теми можуть стосуватися якраз дослідження того, як ідеї національної педагогіки резонують з ідеями НУШ. У світлі євроінтеграції та російсько-української війни, яка стала для українців періодом остаточного формування національної ідентичності й самосвідомості, цей напрям є неабияк актуальним.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. UNICEF. Primary education. 2023. URL: <https://www.unicef.org/education/primary-education> (дата звернення: 01.03.2023)
2. UNICEF. Reimagine Education. URL: <https://www.unicef.org/reimagine/education> (дата звернення: 01.03.2023)
3. Савченко О. Початкова освіта в контексті ідей нової української школи і учнів. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»*. 2018. Вип. 19. Т. 2. С. 4–10.
4. Smoliyk S. Features of Formation Developing Educational Environment in the Conditions of Standardization of Primary Education of Ukraine. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2019. Vol. 5(1). P. 65–72.
5. Вікторенко І., Федь І., Вовк Н. Витоки та теоретико-методологічна база започаткування та реалізації реформи Нової української школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. Вип. 2. Т. 17. С. 15–30.
6. Гриневич Л., Ліннік О., Старагіна І. Формування наскрізних умінь у молодших школярів в умовах реформи «Нова українська школа». *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2022. Вип. 2. Т. 85. С. 28–34.
7. Kravtsova I. A., Kravtsova A. O., Hamaniuk V. A., Bilozir O. S., Voznyak A. V. Development of professional competence of primary school teachers of the New Ukrainian School in the aspect of foreign language teaching. *АЕТ 2020*. P. 167.
8. Кравчук Н. Забезпечення наступності між ЗДО і НУШ в умовах реформування освіти. *Перспективи та інновації науки*. 2022. Вип. 2. Т. 7.
9. Куземко Л., Чуба Д. Застосування вебквестів у формуванні наскрізних умінь учнів в умовах впровадження реформи НУШ. *Перспективи та інновації науки*. 2022. Вип. 1. Т. 6.
10. Тишковиць М. Д. Педагогіка партнерства як провідний принцип нової української школи. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи: збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи»*, Київ, 05 березня 2020 р. Київ : Педагогічна думка, 2020. С. 166–168.
11. Zelenska L., Balatsynova A. The problem of parents-school cooperation in the learning process within the context of requirements of the new Ukrainian school. *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School : monograph*. Prague : OKTAN PRINT s.r.o., 2020. P. 513–521.
12. Косенчук, Ю. Г. Впровадження принципів фінської освіти в контексті реформи нуш в Україні. *The newest problems of science and ways to solve them: Proceedings of the XXX International Scientific and Practical Conference*. International Science Group. 2022. 284 с. С. 149–153.
13. Косенчук Ю. Теоретичні аспекти реформування шкільної освіти Фінляндської Республіки. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. Вип. 37. Т. 1. P. 82–87.
14. Nychkalo N. "New Ukrainian school": the present and the view to the future. *Labor et Educatio*. 2017. Vol. 5. P. 89–106.
15. МОН. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 01.03.2023)
16. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.03.2023)